

Ordu aeg Tallinna ajalooks.
referaat.

S. Stokkeby
1. XI. 1939.

1.
kaubandus.
gildid.
kloostrid
usupunkid
võimad
Hansa liit

I. Aeg Plattenbergini 1346-1494

1. novembril 1346 võttis Burchard von Drilewen Suurmeister ülesandel Eestimaa: Harju ja Viru maakonnad ühes Tallinna linnaga taami pealikulult Stigot Anderssonilt vastu. Samal aastal andis suurmeister sama maaala ^(linn) Ordu-
meisteri haldusesse. Nimeliselt jäi suurmeister
maavõitlemaks, kuna tema nimel mõisteti süü õi-
gust, ent faktiliselt toimus maavalitsejana
liivi ordumeister.

Talpooldmaainitud kuupäeval algas ordu-
aeg oma 215 aastase kestusega. Tallinn tõusva
^{kamba} linnana lisandus Riiale ja Tartule kolman-
daks Liivimaa suurlinnaks, omaks suurusest
ja tähtsusest peale Riia teise koka. Hansa täht-
sa liikmena tõusis Tallinna kaubandus ja ma-
teriaalne heaolu kõrgele tasemele; ordurügi
sisemuses oli ta suveräänne. Linna majandus-
lik jõukus ja poliitiline tähtsus saavutasid
haripunkti, mis on jätunud kustumata jälged
vanalinna välisilmesse, tema ehituste ja kind-
lustite arengusse. Kultuuriliselt arenes ta
ning sellel ajastul viideti süü läbi usupu-
hastus.

Viidi enne orduvalitsuse algust, tihti leping
taani pealinna, riinühtlile ja linna vahel krediidikä-
simustes, mille mõju ilmus alles ordumajal. See kind-
lustas linnakodanikest riinühtlismõisade omanike lae-
nusaamise mõisadest, ilma et neile lasuks selle-
est sõjaväekohustus nagu seda harilik laenu-
õigus nägi ette. Linnakodanike vabastamine
sõjaväekohustusest toimus ordumeistri Goswin
von Herikese ajal. Linn valitses nimelt riinühtli-
tega, kes olid toompea elanike esindajad, allpool
asuvad kaplid, mis hiljem moodustas hilisema
Toompea eeslinna, ja kohustus 200 hõllemarga-
hiseks maksus lossi hooldamise heaks. Tasus
sai linn selle eest 1348 vabastuse kodanikke
de välispoolseist sõjaväekohustustest Läti ja
Venemaa vastu. Linnas elutsenud maamõisade
omanikud olid kohustatud alati oma vasalli-
kohuseid täitma. Granollikult pidi linn andma
abi vaenulise sissetungi puhul Narva rajoonis
ja ordumeistrile vajaduse korral 25 täisrelvaistu-
sega laeva andma.

Linn laskis ennast ordu poolt juhtida na-
gu Hansa liiget, kaitsluses sealjuures küidagi
ordu huvide rahuldamisest ja sidumisest mille-
gagi ordu külgel. Alles ordu ajal ^{peale} pidi linn
oma rippumatuses loobuma üldise maakait-
se huvides.

Hansa liikmena oli Tallinn rahustatud väet-
ma osa sõjastama endise valitseja, Taaniku-
ninga Valdemar IV vastu, kes hävitas Visby 1361
lootes sellega Hansa lepinglauste desarmeerimist
esile kutsuda. Preisilinnal otsustasid katkesta-
da kauplemist Taaniga ning ihkinesid ~~Raati~~
~~Norra~~ sõjaks Valdemari vastu. Selleks palus
Liibek Tallinna raati taotada Hansa liikmide ri-
lise sõjamaaksu m. „naulatalli“ maksamisega ning
muskolade ja laevade saatmisega Taani ja Raati
vastu. Tallinna mõjul võtsid ka teised Liivimaa
linnad sellest sõjaaktisioonist osa. 1365 tehti Skal-
sumõis rahu. Hiljem tekkis veel sõda Norra ja Taani
vastu aastal 1370 kindlustas Hansa lepin-
guliste koostööde vaba sõltuvus Norra ja Taani

Tallinna ja ka teiste Hansa liikmete kauba-
vahetuse tõkestajateks olid erilised Beikljud
„vitaaalivennad.“

1395. aastal pidi Stockholm vanolinnas
hansalinnadele, ka Tallinnale trumlust. ~~1418~~
~~tal~~ ~~paalas~~ Õnnelikus sõjas, mida ülimmeister
Preisimaal pidas Poola vastu sai ta ka Tallin-
nast taotust. Rahutav katk, mis levis selle
sõja ajal Liivimaal, tekitas Tallinnas rahuta-
va paanika ja põhjustas massilise põgene-
mise. 1418. aastal palus Rootsi kuningas Eerik
Pommernist Tallinna ja kolm teist hansalinnat olla
ühes kahe viisistiga vahesõlmikuks tema tüdriku-

damsel Hollsteini vrahviga. Samal aastal viis huvitav juhtum Tallinna küniga juurde. Oli nimelt keel kaubavahetuseks Venemaaga, millest end Wiiburi soomlased tundsid olevat kitsendatud ja kaubad künigale ja Hansale Tallinna üle. Selle kaebuse liiknas Tallinna raad energiliselt ära.

Tallinna vaheltsebitusel nõuvaldati ka Ordu riigile häidlaadlik tüli westfaallaste ja venlaste vahel, kes tahtsid muks Ordumestikes valida eri-isiikuid.

Vanaades lepingutes ettenähtud erandite alusel toetas Tallinn 1447 Ordu võitluses novgorodlaste vastu Narva ümbruses. Sõdades, mida Bernd von der Borch pidas venelastega, tuli aga linnale käsk sõjaväesaatmiseks Henkauseni, mis oli lepingute ja Privilegiide vastu. See abivägede saatmist Narva ja Peipsi äärel pealuti linnalt. Venlaste häidlaad aga mõjutas, et ei peetud kinni privilegiidest ning linn hakkaski Ordu tugevasti toetama. Samal ajal tehti ka Liivimaa linnade otsus, et iga kaupmees on kohustatud vastavalt oma kaupade väärtusele saatma mehi venlaste vastu sõtta.

Linna selle ajastu sisemise korradest peab mainima linna ja dominiikanlaste tüli Tallinna piiskopiga ja Toompea valitsusega. Juhtustajad venlased olid sellel ajal ranges vastatus ilmalikusega.

Juba aastal 1365 oli piiskopil ja toõpea valitsusel tüli dominikaanlastega, seepärast, et muugad andsid oma kloostrikooli peaxirikule üle ja segasid end senga koolilaudesse. Vaatamata Toomkooli usõigustatud suusukohale, tahtis valitsus taristada erakoolide tekkimist; nagu see juhtus aastal 1413, kui keegi Franciscus Witchenow tahtis Tallinnas rajada saksa keele kirjutus- ja lugemiskooli. Siiski näisid nurgakoolid edasi tekkivat. 1424 reimistati kloostrikooli sulgemine paavstile poalt valitsuse kahtete tagajärjel. Juba 15. sajajalul algasid linna tülid piiskopiga, põhjuseks olid mitmesugused ja need laienesid hiljem ka dominikaanlasteni, keda süüdistati ketserluses, kuuld keda süüski rae poalt võeti kaitsse alla. Kima linna kodanike lastele oli ^{Toomkooli külastamine} ~~markkaronimise~~ ne sünduslik ja kuna see aga märkeronimise tõttu ^{oli} nii mõnelegi raske ja sün isegi tekkis õnnetusi talvel; iiktlasi määras piiskop kooli vastutööõhtjauke koristusi. Kõige selle tõttu palus linn koolide asustamiseks laa, millele paavst asõliselt andis oma nõusoleku. Tüliküsimusi tekkis aga vahetpidamatault juurde ning ning tülid suurenisid.

Endiste taamieagsete veel küllalt harunkate väikeste punnõjate asemele kerkisid hiikikese aja jaoks nii iseloomulikkude kõrgete viiludega suured kivimajad. Eriti kiiresti pidi see sündima 11. mail 1433 Tallinnat laastava hiigel tulekahju jä.

järele. Kirjalike andmete järele põles siis rogu linna
ühis eeslinnaga, kima tulust sündeti alal haidad
suur gilolituba ja raekoda. Dokumentid tõenda-
vad ka settlekoralseist tulekustutusraatsist.

Talvel 1442/43 tekkisid tüliid rae ja gildi
de vahel. Kevadel 1456 peeti Tallinnas Liivi-
maa linnadepäev. Siigisel 1461 olund taud
nõudis oma aburiks 43 kaunitigildi liiget.

II Plettenbergi aeg 1494-1535.

Tallinn omandas järjest suuremat ja täht-
samat mõju Kriegeri hansasantori juhtimise-
sel ja valitsemisel. Plettenbergi tule orolunust
riks toimus veele enne selle kontori vägivald-
set sulgemist 1494 a. Moskva suurviinsti Ivan II
poolt, mis takas küll kõige valusamini Tallin-
na, kus selle järele tuli ette hulgaliselt paux-
rotte. Kauba vahetor Venemaaga ei jäänud
aga mitte seisma ja Tallinn saavutas järg-
misel sajandil endisest veel suurema jõukuse
vne kaubanduse täieliku ülemineku tõttu
Liivimaa linnadele.

Venemaaga tekkinud konfliktide tõttu
nõudsid suuri kulusid sinna saadetud saat-
konnad; selliste kulude katmiseks tõsteti Liiv-
berkis, Tallinnas ja Tartus naebatalleid, mille
tõttu tekkis hiljem jällegi tülisid. Liivimaa lin-
nad sattusid isegi orolunustiga konfliktide tema

saadiku kõrge honorari tõttu.

Tõlas olid vahepäeal tõusnud ähvardavad
pikud. sõjas Venemaa vastu andis Tallinn Ordale
toetust rehvale, püssirahn, raud, varustusvannrite,
kõbuste ning jala- ja ratsatruppide näal, mille uues-
tamine ja tootmine läks linnale 6481 Marka
maksma. Sellele sõjale järgnevat 6 aastast ra-
hu ajal püüdsid Tallinn ja Tartu jälle oma suht-
eid Nõrgorodiga jalule seada, kuid asjatult.
Rahua ja järjenindlate pikendamiste tagajärjel län-
nustus see aga siiski. Tallinna olukord hakkas
niiid paranema. Alustati vanade müüride jator-
nide kindlustamiseks ja parandamiseks ning uute
rajamisele. Alalix kaubavahetus algas uuesti
sama s.o. 1517 aasta sügisel. Kuna Stockholm
sõitvatele Tallinna kaubalaevadele tungiti
taanlaste poolt kallale, siis iihines Tallin kil-
jem Rootsi sõjarektsiooniga taanlaste vastu.

Linna sisemisist juhtumist võiks maini-
da tundi, mille külgel hakku ohu tõttu sulati
kõik saunad. Rasked katkenud aastad Tallinnas
olid 1495/96. aastal ja 1519/20 aastal.

Juba Plettenbergi valitsuse ajal algasid
linna tühid riivitelkonnaga, mis kestisid väikes-
te vaheaeegadega ulasi ka Rootsi aja lõpuni.
Esimisena tulipõhjusteks oli talupoegade välj-
andmise küsimus, sest suurte koormiste tõttu
otsisid nad linnast kergemat elu. Need talu-

paegi, kullil palmed maad ega võlgu oma isanda-
 le, ei andnud liin viimastele välja.

Tüli tõsis, kui aastal 1500 Plettenburg
 tuli Tallinna, et tähistada oma esmakordselt
 lekut siia/pidulikult. Raad saatis vana rombero-
 haselt ihe hinnapeaja ihe raskärna 3 miili lin-
 nast emal asuvasse Maari mõisa vastu. Keedmä-
 limad ja rask teist raskiiget, kes olid juba ran-
 gemale sõitnud vastu, kutsusid linna nimel
 nõude täitmisest talupoegade linna tagasi.
 andmise küsimuses, mida riivitelkonna esinda-
 jad siis esitasid Plettenburgile, põhjendades, et
 vastasel juhul aedliksid ei saa oma maakarim-
 se ja sõjaväeabiandmise kohustusi /vassallide
 ordumeisterile täita. Ordumeister aga nõustus
 riivitelkonna esindajate ettepanekuga. Asjalt
 kaebasid valla raskikmed mõisniku Hansa von
 Roseni üle, kes oli kahte talupoega amaro-
 hiliselt linna oira kinnideitannud.

Samal rasköööl kogunesid raskadi-
 kud linna välja asuva ielemise veski juur-
 de ja saatsid koke linnavärvate avamise
 järel saadikud rae juurde nõudega tikes Gil-
 chide esindajatega valla välja nende juurde
 ja aidata kaitsa rae õigusi. Seejärel ko-
 gunes sinna rekastatud kolt linlasi, kes
 sõitsid ordumeisterile vastu. Plettenburg ja
 tema 300 liikmest koossev saatjaskond peatusid

ja läbirääkimine algas, kusjuures Tallima piisko-
pil tuli alla 3 tungi järgist vahemeheks, millel
ta äärmiste erapooletute saatel kogu aeg mõlema
trupi vahel ratsutas. Alles siis, kui ordumeis-
ter teatas, et kui linlased saavad tõendada
oma kabust von Roseni suhtes, ~~siis~~ peab Room
linna sõitma ja oma legu kahtsema, lasti
ordumeistri pidulikult linna sõita. See toi-
mus 8. sept. 1500, Plittenberg kiidastas ordu-
lossi ning oli siis raekojas rae kiidalisteks.
Juba järgmisel päeval uueolus ta linna
õiguses selles tüliisissimuses.

Kui lõppeski see tüli linna kasuks, kuid
vaikus ei kestnud kaua. Ordu ja riivitarkama ühi-
nemisega talupoja väljajandumise ~~kaardumise~~ ^{kaardumise} al-
gas tüli uuesti. Thui Plittenberg tuli 1513. aast-
kordselt Tallinna, siis oli linna kaitseseisu-
korras, kuma teda oli kaarditud kavatsitava
riivitarkama pealüügi eest. Selliste tülide
kohta võib liida gildide raamatutes mitmeid
pilkevärse.

Usupuuhastuse levi ^(Tallinnas) ~~levis~~ algas 1524. aastal kiriku-
rahutuste tagajärjel. Raad segas end ploostrite,
viti Michaeli nunnaploostri, ebakristlikeks elle,
siin anti söömisvõimalusi igav hele, ka karts
asus samas, kust kostas öösel joomalaule. Sealt
olevat korra visatud väljja haige korjuspais,
siis peale kolmepäevast tõnuvalolemist võeti see

tagasi, kuna ta ka varsti suri. Kloostrisulgemise
põhjuseks oli ka nunnade moraallangus. Ku-
na ka dominiikanulad kaldusid itaaliakruue
poole, siis valmistas see kõik hea aluse usu-
puhastustööks, mille vastu ka kloostripe-
tusel juba olid valmistanud. 14. sept. 1524
algas dominiiklaste kloostris toimuline piltide
riivistamine ja selle ohvris langusid ka Olevist
ja Pühavaimu kirik, kuna Mikeli (Mikaeli) nuna-
klaoster, mis seisis nähtavasti riivitelkanna en-
lise kaitse all, jäi puutumatuna, samuti ka
etiguliste kirik, mille lunnanguel ettevägilis-
susele eestseisja Mikuri Bues oli laskunud joosta
tina täis. See takistas määratsevate jõudude
sissepääsu.

Tärgmisel päeval sai raad jälle seisukorra
peremeheks, keelates valjult igasuguse riivistami-
se ja andis kõva käsu kirikutest ja kloostritest
laialikantud esemete ja asete tagasitoomi-
seks. Asta hiljem 9. sept. pandi raad ja kloo-
strite ^{güflike} ~~päralt olnud varad~~ ^{paalt alus m. "jagatavaks"} (Gutteskasten). Selle va-
litsemisele läksid kõik varem kataliku kirikute
ja kloostrite päralt olnud varad ja tulud. Need
võidi ka edaspidi kasutada ainult kiriklikes
ja heategelikes atstarveteks, samuti kaolide
üldalpidamiseks. See omapärane asutus moodus-
tas Tallinnas liimanessa ja üldise liima ma-

jäpsidamise kõrval nagu mingi peaaegu samavää-
rse paralleelkharu.

Õhivõrku korraldamisel, eriti kohase super-
intendendi, jultustajate ja koaliõpetajate leid-
misel oli M. Luther Tallinnale isiklikult talis
nõuannete ja soovitusetega. Sellest tunnista-
vad tema kirjad, mis säilinud linnaarhiivis.
Raekohus pani oma uskeriadega kirikute evan-
geliumi usu maksma. Kinnaklaastrise seati
koal, muugud põletasid aga oma kloostripa-
kamelst maha.

Aastal 1525 kerkis uus tüli rae ja riigik-
onna vahel suukord vandeõiguste riisimustes.
Samal ajal tuli ka ordnmeister linna. Riigik-
hid nõudsid linnas endale samu komplemisi-
gusi, mis oli kodanikelgi. Riigi oli väga paljn
tõliniisimusi, siiski lepriti peaaegu igasühes Plet-
tenbergi vaheltsalitusel kokku.

Plettenbergi ajastu tähtsaim sündmus
oli usumiste toomine Tallinna. Selle ajastu ise-
toamustavaks olid tülid rae ja linna va-
hel. Plettenberg, kelle osa Tallinna ajaloo oli
väga tehtis, suri aastal 1535.

III Aeg peale Plettenbergi kuni rootslaste
valitsuseni Tallinnas 1535-1561.

Plettenbergi järglane, ordnmeister von Brü-
geni oli ^{varaselt} saanud asuda valitsemisele, kuni linnas

liidhis aset juhtum, mille ümber kurnutati, palja tal-
me. Johann Liisküll Riisenbergist, pärit vägevast
ja rullast aadliperekonnast oli oma talupae-
ga Smuure Maast, arvatavasti varguse tõttu
surmeks piinunud, teda planeiti tõmmas ja 2 ööd
päeva selle järel niilmas hoives, kuni selle jä-
last ^{alalt} külmunud seejärel talle pannaami
pähe ja jalgadesse liivis, mis oligi surma põh-
justajaks. Surma vend, Tallinnas elutsen sillae-
hitaja, mõjutas et Liisküllile kuulati sellise toom-
se tõttu hinnatulek. Arvestades aga oma kõrget
seisukohta tuli ta kaotustele vaatamata lin-
na, kus ta peale kaevati, kahtufogti poalt van-
gi pandi ja siis oma kuritega piinama ta üles-
tunnistas. Protokollis seisis, et ta oli oma elu-
est paunud suurte hingatav, et pääseda,
igal eluaastal linnale 1000 marka jn. Kohus
ei sallinud seda ja talle lubati teha testa-
ment ning 7. mail ¹⁵³⁵ tapeti ta ^(mõõgaga) vahimise ja sisemi-
se Hargjüvä rüva vahel. Tapetu amysaeg piüchis
Gustav Vasaat linna vastu ässitada kätemaksuks
selle teo eest. Ei kestnud aga kama kuni ta
vangistati ja ordumeistri poalt maalt välja
saadeti. Mitmes kohas hiljem rahurikkumi-
si teitunud, lasi teda Jaani rünnigas lõppes
tappea.

Rüütelkond tundis end Jõh. Meenülli tap-
mise tõttu solvatuna ja kaebas ordumeistrile.

Selle vastu toetus linn Tallinnas rehtivale liin-
beki õigusele, kus raad võis mõista kohut iga mehe-
järele. Kaebotel polnud sügavamaid tulemusi,
kui et kohtumõistuspäev publiku silmade eest
kadus Harjuvärsivate kimminüürimisega.

Süski aremus aga viha aadli seas edasi
ja kesis igal võimalikul juhul esile. Kui sa-
ma ordumeister tuli esmakordselt Tallinna, toi-
nus peale raekojas peetud vastuvõttu ja rootsi-
mist turuplatsil võistlusmäng ühe aadliku ja
ühe kaupmehele vahel riidaliste ains, kus juu-
rusviimane tõrkas aadliku sadulast. See ärris-
tas aadli niivõrd linlaste vastu, et tekkis
suur rahutus. Meister palus raekojas annast
raha, ja kui see ei aidanud, siis viskas ta oma
kübara, jättes lanalt rahva sekka, aga kõik
oli ajajata. Lõpuks päästis alukorra üks linna-
pea.

Aastal 1543 andis ordumeister rahusabi-
tuse linna ja riidetelkonna vahel Saaremaa
piiskopile ja kahel ordurüütliga kaasuvale
vahukohale ühele. Vahudele vaba kauplemis-
võimaluste ja ärajookonnud talupoegade talin-
simisele lisandusid need, mis olid seoses üks-
külli tapmisega ja rahutustega linnas, mille
all aadel kannatas. Linlased liikkasid iga
kaubuse tagasi ja teatasid, et siinshane tuleks

otsida aadli seast. Seda võiks tõendada ka mitmed pilkevärvid. Kantslari nõudis, et lin- nas antakse aadlile teraviljaga kauplemise võima- lus, ja et need ärajoorsund talupojad, kes oma maa kaotamise on jätnud, tagasi välja antak- se; ning juhul, kui peaks korduma üheksandite loole sarnanev affäär, siis tuleks sellest ka- tada komptunriks.

Gustav Vasa oli vahapääl seadnud oma eesmärgiks vähendada igal juhul liiga vä- geva Hansa mõju oma riigis. Tema saanip- chi Stockholm munituma laaplatsiks Rootsi jaeks ja Soome lake põhjakaldale asutati 1550. a. sama sihiga uus linn Helsingi. Vasta- vate määruste soodustusel tahtis G. Vasa riinud Tallima kaubavahendustest oma riigiga täies- ti välja hõlitada. See ei andnud esialgu küll niisugamisi väärseid tulemusi, kuiol sai väga pahaendeliseks märgiks Tallima tuleviku ko- ta.

Tülitulele aadliga liisimohusid mitmed sisetülitid; asi püüdis nimelt kiskujutusta- fakte järglaste käsimuste ~~se~~ sisse. Kaupmeeste- na tegevusse segamise tõltn laugesid mäl- mad väikesed gihtid suuse gihtiga vastaltu.

Tseärasusist linnas käägi b Rinsau köietantsijast ja veicherdajast; esimesed ti- gutsesid köül, misali nimetatud olevisi kivi.

ku torni ja „Republikani“ vabale.

Aastal 1550 ameti oodumeister Jak. van der Reene Tallinnas toimnuna kaartenkundi tähtsa amma ametitöötuse Viljandis

14. mail 1553 puhkes Jaanpeal ettevõtteamine. tu õllepruulimise tagajärjel tuli kaht, mis hävitas söövil palja maju ja kandus tükasde kanduka alllinna, kus eriti Seenu tänaval hävis paljumaia.

Suur tragöödia, mille osahisins sai vägev orchi, algas ordumeistri Vilhelmi van Fürstenburgi ajal. Resnagse vana-Liivimaa riivliis organisatsioon, millesse kuulus ka Tallinn ühes Nõrga. Gesliga, ali ilustehitatus katoliiklikule alusele. Reformatsioon tähestas selle. Moskaviidid ja tatarlased hakkasid korraldama riivsteret. Riivtelkand ja linnad, mäeldes ihusile muvile, jätsid ordumeistri taastust. Kui 1558.a. algas vshpeal tugevnenud Moskva Tsaririigi sõjaline kallaletung, varises seni kunstivalt püstijää. nud riivkehand saadud koopide all inuuiis. ti rakk. Juba esimesel sõja-aastul laugesid maa ilapaalsed asat-Tartu linn iites piiskap-kannaga ja Viimaa ihus eterva ja Rakvere linna. ga-vaenlase võimusesse. Elähenevat hädaõhtu aimatus pöördus Tallinna raad. ordumeistri po. le palvega ali lubada ning luba juhtida linna amal algatusel sõda, sulleks esitati ka juba linna paolt kavotatud sõjaplaan. Juba sama

aasta sügisel ilmusid sündinud vene väesalgad
 Tallinna alla, kuigi enam 1723. a. saadik st. üle.
 kalme sajandi eraldunud ulatunud nende jälg.
 Venelased kellelt oli linnale saabuud juba kaks
 mitutavat kirjalikku ettepanekut vabataht-
 likuks alistumiseks, tõrguti seekord küllusna
 kerge vaevaga minema. Kuid seni maitsitud
 võrnatult pika rahvaeg oli jõuvalt nõudles.
 talgas kirjeldamatult ja kujutlematult raske
 sõdade periood, mis kestis koos liikivest va-
 heaegadega üle poole sajandi. Tallinn nägi
 selle vältel peaaegu lugematuid kordinaa-
 lasi oma müüride all, kuid säilitas siiski
 oma sõjaliselt vallutamata linnakultuuri.

Oudu poolt ei saanud linn, rohk-
 test pahetust hoolimata mingit tegelik-
 ku abi ega kaitses, vaid oli jätud ainu-
 üksi enese hooleks. Kuid veel enam:
 isegi Toompea linnuse andis kavalik orde-
 ramentuur Franz von Segenhagen 25. juulil, kui
 oli saabuud teade Tartu linnusest vene-
 laste kätte amavaliliselt üle kristofferskän-
 chhausenile - et aga ise pääsenks veel ärgel ajal
 panna. Mikschhausen kuulutas end saun-
 ti amavaliliselt Taani kuninga armikus-
 ja taotles nähtavasti mingi hertsogiriigi too-
 mist Eestis Taani kuninga ülemvalitsuse all.
 See juhataes Tallinna linna ja ümbritseva maa

abi otsima Taanilt.

5.

Juba enne seda otsustas Liivimaa päris-
mis peeti Tartus, pöörduda abipaluga Taani-
poole. Kõik teatas ka Tallima raad, et saa-
dab abipalujate saatkonna Taanimaale, kes
võiksid oma ülesanded koos ordumüüri
saatkonnaga täita, millega see ka nõustus. Jõu-
ti otsusele, et taanlaste suurte nõuete palad,
tuleks hädakorral leppida liima viinemi-
ga Taani alla, ^(tingimust) kui talle jäetakse alles esõ-
gustatud seisukord ja ühendus oma maa-
ga. Samal ajal tekkis liimas nende küsimuste
tõttu palju vaidlusi.

Ordumüüri ^{abi} Goddard Kettler püüdis võtta
tarvitusele kõiki katseid, et ära hoida taan-
lastelt abipalumise. Peale umblaste võit-
mist ühes lahingus ei hõrkunud Kettler
neid jälitama, vaid tuli oma positsioonilt
Tallima talikorterisse, et saada Toompea ta-
gasi orku vabaldusse. See õnnestuski aasta
lõpul, 8. detsembril suurvahendite kaaselt.

Tallimas aga valmistati kogu aeg
koosalt ette liima sõjakaitse korraldusi.
Siia olid sõjalinnus põgenenud ka paljud
aadliksed. Liimas peeti palvejumalateenistusi
ja helistati kolm korda päevas kirku-
nelli, et tulebada kodanikele meelde Jumalt
abipalumist. Merekambanduss tekkisid tülid

ja riind, siinjuures tuliks mainida ka Liivike-
ki laevade kiinnipidamist Tallinnast pealt,
mis aga pea lõpetati. Kaubandus hakkas
katkema. ^{Samal} Varustused ja muud erakorralised
kulud ning sissetulekute vähenemine põh-
justas linna heakorra languse.

Kõik ~~sellel~~ sisetülid kõrgestasid
juba niigi võimetu ordu jõudm. Kev. 1560a.
2. augustil osale vähivägi venelaste pealt
Oomuli (Härgmäe) lahingus täielikult hävi-
tati ja kui loodetud ning kaua püüsiluui-
datud Jaani alist asja ei saanud, siis ahis-
tasid viimaks Tallinna linna ja Hargu. Viie
rühitlaskor 1561 a. juunis Rootsi ja ven-
elased kuningas Erik XIV trünnidust. Teatud
osa selle lõpliku summa astumisel etendas
ka kartus sattuda viivitanuse puhul kaen-
liiklenu Poola valitsuse alla. Viimseks ordu
asestahduriks Toompea kindluses oli Caspar u.
Oldenbockum, kes ara fooriti poolt emearg-
selt maha jäetud, kuid hästi varustatud
paide loss vapralt ning eduka kaitsmisega ven-
elaste vastu oli teeninud omale, viimse Liivi-
maa riinutli" kuulsuse. Ta sunniti ^{surusta-} ~~surusta-~~
va suurtekitulega kapituleeruma. Jaanilau-
päeval 1561 lahkus ta oma meeskonnaga riina-
tega Tallinnast, minnes Paidusse. See oli siin
orduga lõppakorraliks.

Tallinnlaste vürne märkimisväärne raskus-
põrge venlastega, enne linna siirdumist Root-
si võimu alla, oli 11. sept. 1560. a. Saure Pär-
ni maante lähedal m., Jernusalenu maai-
taga. Seal on praeguseni säilinud 3 kivistüür-
rijuvõistatati vapralt linlaste mälestuseks,
kes nimetatud päeval langenud hulljulges võit-
luses Harnu mõisa juurest laagrust tulnud
palja rahvamaarvuliste venlastega. Peale selle
on mustapeadul oma majas mälestustahvel
(epitaaf) nende hulgas sel korral langenud
10 venna nimega & ja vanima Tallinna vaatlga
aastast 1561.

IV Orduaja valitsus ja, ^{(ning asutused ja} põhikord.

Taani pealiku asemel residuuri lossis Tal-
linna ordurüütlur, kes oli toompeal kõrgemaks
päseniks. Tema asupaigana kerkis praeguse
rüütelkoguhoone kohale ordurüütlude kindlusliküti-
elamu - konventlikoone. Ordurüütluri ülevõet
linna üle oli enam nimeline kui tegelik. Se-
gi välispoliitika alal jäi aale praegu püüma-
ta vabadus. Oma saadikute kaudu esindas ta
linna ja valitses selle huve niikasti üldistel
kansa. kuika Lääne- ja kohalikud linna- ja
maapäevadel, samuti naabermaade valitseja-
te juures. Sõjaajade saadikus võttis ta oma
teenistusse rohke arvul palgasõdureid.

Ordurakomtuuri kõrval tegutses veel majakomtuur, kelle võimuspirkond pürodis lossi haaldamisega ning lossile korraldusega. Ordurakomtuuri ja riitlitest koosnev maaraad hoiutas sel ajastul teistele valitsusorganitele. Nagu kõrvits ordulossides, nii ka Tallinnas olid teenivate ametnikes mustapeade vennad, keda on sageli vahetatud ära linna liiktenjatega. 15. saj. lõpul asus Toompeal paavsti poolt asutatud püha Mariagild, mille tegevuses võib alul märgata vaimulikku tendentsi; hiljem muutus see aga ordumeister Platenbergi käsitööliste gildiks ja nimetati hiljem lihtsalt toongildiks.

Linnavalitsuse korraldus oli Tallinnasamasugune kui kõigis teistes Hansa linnades. Althek püsis linnas täidegustlikeks peremehes ja ainsaks tõeliseks valitsejaks jäi endiselt raad ehk linna nõukogu, mis oli valitsuse- ja kohtuvõime pidajaks. Kriminaalasjus olid ta otsused lõphirud. Kuna appellatsioonikaebused tema otsuste vastu ~~otsiviitas~~ võidi esitada Liinbecki raale, siis oli Tallinna raad ise kõrvald ja rakverele ülemaks kohtuks ja kaebuste otsustajaks. Ka oli raad kohtufoogtik eelarakaebuse kõrgeim aste; kuna see koos alamfoogtiga era- ja kriminaalasjus mõistis õigust, tõi ^{kohtu} otsused, oli linna poliisivõimues ning kohtuaurimiste läbiviijaks. Veel enne 1550a.

amuse see fogtikohus sekretäri ja raalamana mi. 6.
me „alamkohus“ liiesikametnikuma oli fogtil õigus
se kohtuotsusi täide viia ning läbiotsimisi korralda-
da; ka poliitsilised junnitsioomid olid tema koo-
leks, kusjuures linmasnased teda abistasid.
Härrade fogt oli otsustajaks vahetjunktumite ja tiidi-
de üle oma kollegide vahel. Reale mainitud koh-
me fogti ning kammertänaade valis raad oma
seast erilise ametniku, kes võis tõsta trahvira-
tasid ning kullil lasus ka linna kooldamisiüle
anne. Artsüsi- või õllehärrade ülesandeks oli
valitseda veini ja õlle artsüsimaksude summade
üle. Vesikihärrad julkitsid linnaveskeid ja nende
sissetulekuid; ehitushärrad julkitsid ehitusi ja nan-
de läbiviimist linnaas; eritsid härrad olid koo-
litsejaks linnaakutse korralduse ust ja lossi-
härnad olid maksude korraldajaks. Ka kõiki
viimati mainitud ametnikke valis raad. Mh. „ö-
tvara“ ja „vana rai“ igaaastane vaheldumise, päi 15.
Sofandi keskpaiku ära. See raad koosnes 24
liikmest, keda nimetati raehärradeks, neist olid
4 juhtival kohal pürjermeistriteks eke linna-
päädiks, keda valiti karilikult rae kõige va-
nemate liikmete seast. Tegevuses olid ainult
nimes poolel liikmed, kes aastase ametipida-
mise järel selle tiistele üle andsid; aga jäg-
neval aastal jälle oma kätte võtsid; valista-
se puhul täideti ka tühjaks jäänud kohad uute

valimisega. Kae koosseis kujunes 15. sajandist alates kindlaks 14 raekäraale, 1 sündinud (õigusteadlasele) ja 4 pärjemaistrile, kokkusega 19 liikmet, milline arv jäi muutumatult püsima kuni raekohu magistraadi lõpliku kaotamiseni 1889. a. Kantselikooralohu eest lootsesid linnaarvutajad ehk raesekretärid, kelles olid enamasti vaimulikud ja kellel oli ka väga tähtis osa linna valitsemisel. Dokumentid räägivad ka juba Tallinna avalikust raekohast.

Thuigi patriitsiaad polnud Tallinna juriidiliselt välja kujunenud, leiame 15. sajandist raekohute nimekirjast enamuses riigikohustusest vabanikke. Ka hiljem olid raekoosseisu riigikohustused enamuses. Suure gildi asutamisest alates kujundati raekoosseisu moodustamine ümber. Raekärrad valiti siis enamuses ainult Suure gildi liikmetest, kus leidis kaupmehi ja muid mõjukaid isikuid; mõlemate väikeste Olavi ja kanti gildide liikmed kui käsitöölised ^{linna} raekohukokku ei pääsenud. Kuna eestlasile rae tegutses oli kõige rahvem kohaliselt tuttav, siis nimetas rahvas seda raekohuks.

15. sajandist peeti harilikult raekojas, rahel ka linnavalitsuses, isegi korra kloostris ^{linna} rahvas. Kantselii asus suure turn ääres linnavalitsuses, mille

tagumisis rummus liidus lihakarne. Rael oli iimber.
korralduste õigus kõikides küsimusis, oli aga ilolises
poliitilises ja maksustamiskorraldusis ja olukorris
linna ^{kogukond (Stadtgemeinde)} ~~kodanikkonnaga~~ seotud, kelle seast oli
talle seatud rahaline kontroll. See eriline
linna ^{kogukond (Kogukond)} ~~kodanikkond~~ kuulus sinnes (laste)gil-
dist ja väikesist püha laanuse ja Olavi gildi-
dest. Rael koos gildidega oli suveräännu võim,
mis oli ainult nimeliselt maahärrade ja ordu-
meistrite poolt kitsendatud. Linna vabadusse
ei tohtinud võimane end segada, kuna keskaegse
vaate kohaselt oleks linn seeläbi ^{johtu} võimude vas-
tu hakata ja oleks vabanenud ka antud tru-
dusvandeist. Kuigi oli ordumeistrit vahel eba-
meheldiv nõue ^(linnale), siis liikati see lihtsalt tagasi. Li-
dhiselt aga oli linna ja ordumeistri vahel hea
ning vahel isegi intiimne. Ka rae ning gil-
di vahel oli haruldaselt hääl.

Rael oli linna sisepüüdes sõjaväeline
ülemvõim ja ühes sellega ka ehituste juhtimine
linnas. Kodanikud olid vabad sõjaväekohus-
tiist, välja arvatud need, kellel olid riitlindid
sada ja seetõttu pidi ordu vasallidena sõjast
osse võtma. Ordule tähtis linn sõjaväekohustust
andes palgasõdurite truppe, kes allusid linna peali-
ke ja ordu käskudele. Praegu veel alles olevas vanu-
susmajas (Riitliit) asusid linna rüüatagavarad.
samas asus ka tall tarvisminevate hobuste jaoks.

Raitsvahinditena tarvitati viiskemsiinast niregambel; hiljem asendati need metallbrulvade, mis asutati tornidesse ja vallidele. Relvade valmistamine ja paigutamine valmistamine oli eriliste relvade ja te tööks. Kivikunne saadi liima riviinudpõhlt.

Liima ringmüür omas orduaja alul kõigest rünnakond vanemat liini, arvatavasti nelinurksed lihtsad vaatlus- ja värvatooni. Esialgu Taani ajal oli siin ^{Siin} liima kindlustamine kindla plaaniga. 1310. a ümber ehitas kunis Jaani linnuse Kuningas Harjapärasest Rannavärsavini viia müüri, mis on tänapäevani säilinud. Juba Jaani valitsuse lõpul olid kindlustused suuremalt osalt valmis, parimaid torne ehitati veel juurde. Andmed aastast 1354 nimetavad 11. torni, ent aastal 1525 tunnistatakse juba 26, kusjuures nende mõõtmed ning massiivsus ei saa endisega enam võrreldagi. Eriti märksa see rivi- ning tornimüüride viimase sõja - võimsate bastionide ^{tornide} ehitamine. Rik in de Kōk (1533), Paksu Margareeta ja Lühemburgi kahta. Rik in de Kōk oli vanast 136 m kõrgel, millele kõrgus Dufferi bastion (Harjapärasest) ehitamisega 1/3 võrra vähenenud. Lühemburgi torn ^{asus} endiselt Harjapärasest, näidatakse kohal. Nende ~~ehitamis~~ ^{ehitamis} iseloomudega tornide vastse ehitamine oli seoses metallbrulvade kasutusele võtmisega.

7.
Kael lasus ka hirmu esindamine. Seis-
maal peetavatele Hansapäevadele, Liivimaa lin-
dpäevadele ja maapäevadele saadeti režiir-
te seast valitud saadikud; samuti saadeti kind
lepinguid sõlmima. Üksikute maksudega nagu
naulatoll kaeti osa saadikute kulused, muud
lasusid aga hirmale koormaks ja olid üsna suu-
red pikkade ja kumakustvate reiside ning suurte
esinduskulude tõttu. Sellised delegatsioonid koos-
nesid harilikult 2-4 liikmest, kus olid raesulaste
poolt saadetud. Maareis toimus harilikult kaluste
ja saukritega. Toidu- ja joogitagavarad võeti kaasa
ning vahel pidid isegi raekonnas ihes sõitma. Selles-
te sõitude kulu näitab kahe ratsakäina osavõtu
arve Preisimaa maapäevast. Neile anti kaasa
(Lust.)
20 koorma rüüst, samapalju kaunu, 3 koorma õlut,
2 torni mõdu ning veel raha, mis et üldise sõi-
dukulu ulatus üle 1000 Marga. Sellele võisid
lisanduda veel erilised kulud, mis ilmusid ka-
lale tungijate vastu kaitsmisel. Nagu kora juhtus,
kui saadikutele oli antud kaasa kingitusiks mõned
rae hõbenõud, mis rõõviti koos reisinahadega. Sel-
line rüis läks maksma üle 2000 marga. Teisteks
linna väljaminekuteks olid mitmesugused kin-
gid, mida hirm andis vana tava kohaselt teha
külastavatele suurtsuguseile isikutele, kes tulid
linna saadikuina või ametisajana. Sellistel puhu-
del kingiti harilikult veini; õlut, tartareid jg

kolme taitu, millistele lüundusid omelikke vastust-
tude kulud raekojas. Briti kalliks reijumalati
ordumeistri kiitaskäik, kuna ka tema saatja pidi sa-
ma kingituste osaliseks.

Linnafinantse valitsesid kammerhärad
kullele maksti ka reski ning aksüsimakse, millised
alid ordu ajal laadud need maksud. Taani aegsed
maksud säilitati. Tööstusmaksu tõsteti ja selle
allakuulusid ka käsitöölised ning linna kala-
riid Kalamajas. Sissetulekuid andis ka linna kaal,
mille valitsejaks oli üks suure Gilti vendadest.
Vana (nn. väike) kaalukoda asus aptugi lähedal.
Nüüdki veel turn ääres asuva aptugi ette la-
seati 1422 rae paalt aptuuri, kelle järglased püü-
sid selle päriksnu omandamisõigust süvendada.
1493. aastal ostis raad aptugi jälle üng hankas
seda rentima. Peale sissetulekute linna peadistat,
seunnadest, vesiveskeist ja teistest asutustest sai linna
veel sissetulek^{tulused}ad kivimurdudest, linna karja-
maast ja telliskivi tööstusest, millest augi tekkinud
linnamaja nimi „telliskapli.“

Mõjuva seisukoha Tallinnale andsid ordu
ajal lavaline kaubandus, sõjaväeline tugevus ja
rakaasjandus, mis oli hästi korraldatud. Juba
Taani ajal oli siin ama rahapada ja rahadokid
kaiali Põhjamaaades käibel. Linna rahapada
asus ordu ajal Nigaliste tänaval van Husevi
maja kohal. Kruun ulatus siis nagu nüüdki Dunk-

ri tänavale, mille kaasaegne nimetus oli „Tänav
rahapaja“ tega. Rahapaja valitsimine oli valda-
tud rae poolt nimetatud rahameistrite, kellel olid
alilisiks sellid. 16. sajandil hakkasid siin ka
markasid valmistama. Hõbedat sai raealt harilik-
ult ordumeistritelt vahetusena või tasuta. Raham-
rõudus määrati kindlaks maapäevadel 1422 ja
1426. Margaväärtus oli umbes ¹⁵100 E. kr. imber
Enamasti arvatiigi Tallima raka hõbemarkade
või pennimarkade järele. Esimene võrdus umbes
väärtuselt 80-90 E. kr. ja teine oli 15 E. kr. väärtu-
seline; mõlemad olid aga käibel kaalu järel.
Hõbemargas oli 4 ferdlingit, 8 ööri, 197 penni;
pennimargas oli 48 ööri. Peale oma rahade käi-
sid Tallimas aga ka võõramaa rahad, artigid ja
Lüübeni skillingid, mida kutsuti rahvasuus
pillingiteks. Vikes margas oli 24 artingit või
36 skillingit. Kindlast nimedest on säilinud
veel praegugi Rootsis öörid, Inglismaal skilling-
id; ka elustis olid ~~toimivan~~ margad ja pennid
ametlikuks rahaks veel 17. aasta eest.

Väiksemaad rahad olid m. „brakteadid“, mis
olid löötkud õhukesest vase- ja hõbearrast ja mil-
lel oli kiri ainult ühel pool, millest ei olnud
nuol^{ka leidub} Raadi muuseumis.

Tervistoru ning arstimis-^{ale} jahtimise aastas saad
linna arstide, kelleks oli juba aastast 1463 alates
arstiteaduse doktor ja kes sai hiljem veel linna-

linnuse tüüli. Linna kaavaarsti mainitakse esma-
kordselt 1474 a. dokumentides. Linna apteeker
müüs muu arstirahu kõval kaugel vürste,
kannuakse ja erilist vürstveini.

Vaanglaolukorrad olid Tallinnas naaberma-
jalgi väga primitiivsed. Elamistingimused olid puu-
tad asustatud raeköökidega, kus asus ka piinaka-
her. Kergemalt karistatud peeti kiirelt tänaval
asuva talli läheduses toomis. Raskest karistatud
aga Brementomis Vene riiki, järele, mis on ma-
ga ühe ainuühtlase elamiskõlvulikest toomis-
mida tal ajal nimetati ka vaangitoomise küt-
mist vaanglaid ei taimeetatud, mille tõttu juhtus
et vaangitatuil külmusid mõlemad jalad, mida
sai kaavaarst amputeeris linna arst. Toim-
tamiskulud pidid vaangitatu peale aabastu-
nist linnale tasuma.

Riikide, koolide, haiglate ja vaastema-
jate valitsemine andis raele juba pärisproportsionaalselt
Tallinna riiki üle valitses Tallinna piiskop-
kelle riiklik võim oli 15-60. aastani piiratud.
Linna koolidega ja vaastemajadega paljud talu-
gid tegemist. Reformatsiooni ajal lasus täielik
riiklik võim linnal. Gluuliku ja vaimliku
korra ^(kõrvalt) valdamine ^(toim) orduaja keskpaiga, mis tegeli-
kult palju hiljem läbi.

Esimene linna poistekool asutati 1484.
aastal Oleviste kiriku juurde; sellest saadeti küh-
mised küh-

jem suur linnakool. 1528. aastal asutati ladinä S.
kool õiguliste kiriku juurde.

Aastal 1407 asutati piika Brigitta ehk Piir-
ta segaklooster, mis ehitati linnast 6 km. eemal
asunud „Maarjapõrgu“. See oli rootslaste valit-
suse ajal katoliiklik. Katoliiku usk arenes ka Mich-
aeli monakloostrist, kuni aastal rae sunnil 1543
aastal usupuhastusliikumise tõttu kloostri korda
muntis. Klooster muudeti naiste kasvatusasutuse-
ks. Katoliiklaste kasvatus ehitada piika õuna-
nimelist kloostrit ei saanud usupuhastusliika-
miste ja levinuste tõttu läbi viia.

Tallinna rahkeel ja ilusaad kirikud
on nähtavasti kõik juba Taani ajal rajatud.
14. sajandi ajal nimetati esmakordselt Toompea
ja Öleviste kirikute kõrval ka õiguliste ja Piika-
vaime kirikuid. Shakil kloostritel ning pidali-
tõbiste majal olid oma kirikud ning senitoad-
mata kohal asus Laurentiuse kirik (selle kiriku
kohta ei leida igas raamatutes andmeid).

Väljaspool linna Harjuvärava ees, praeguse Kaarli ^{piirist} ~~värava~~ ja Roosikrantsi tänavaga vahel asus Piika Barbara nimeline kabel ja kalmistu.
Siia maeti ^{ja kalmes} nälgijatel ühiskondadesse. Tõnis-
mäel asus Piika Antoniuse nimeline kabel ja
kalmistu, mida esmakordselt mainiti 1453. a.,
see lammutati 1559. aastal. Piika Gertanti kabel
väljaspool Suurt Rannaväravat oli ehitatud merr-

meeste jaoks. 1545. aastal ehitati Kalamaja ees-
linna omale kivi, mis olid aland eestlaste
 jaoks. Linna püramiste ajal põletati see. Mai-
 nitakse ka Jerusalemma rahelid, ja mäge Vee-
 renni ja Pärnu maade vahelisel alal, mis
 oli pühväänuvõrk.

Tähtsaimaks kultuuritegurist olid kloostrid,
 neid oli linnas 2: Mikali nunnaklooster ja da-
 miniklasterklooster. Paljud kloostrid asuandi-
 kud käisid enmast välismaal harimas.

Ordu ajal võeti Tallinnas ette mitmeid
 ehituslikke uuendusi. Kuna Taania ajal olid
 demineerivamatks madalad puust majad,
 Ordu ajal aga alude mõjul, nappi muni ja uue-
 laste hirmu tõttu ehitati majad kivist, pak-
 suude seintega ja aulika poole tugeda minis-
 ga. Väga tähelepanuväärne on üldine rekon-
 strueerimine ja ümberehitamine 15. sajandil,
 nende täiendamise kõrgete tornidega ja sisustae-
 mine peente kunstinaitseliste rüpp-altaritega
 ja muude kalliväärtuslike esemete ja aar-
 tega. Sama maksab ka kloostrite, raekogu, gyl-
 oikoonite ja ka paljude eramajade kohta,
 algugi et neid uueal ajal palju lammutati ja
 ümberehitamisega tundmatuks moodustati.

Väljaspoole linnamüüre tekkisid ordu-
 ajal võrdlemisi paksud eeslinnad. Neis
 ^{glasid} ~~leides~~ saures enamuses eestlased, kuit leidus

ka rootslasi ja üksikuid soomlasi. Tuntuim ning
seepärast võib olla ka vanim ja suurim ali ka-
lamaja eestlinn ühes m. „Reperbahn'i“ ehk käie-
punnjate linnaosaga praeguse Tšmarise uulitsa
ja Puhk ja Pöegade suurusel iimbrusis merekal-
dal. Kopli poolsaari oli juba vanimast ajast
alates kasutatav karjakohal juba 1365 aastal
mainitakse seal linna telliskirjelduses, millest
on tulnud nimetus telliskoppl. S. Kannonä rava-
esisel maalal asus kaks tõlustusaeda „papagoi-
ning“ roosiaed.“ Hiljem püramiste putul ja sõ-
dade ajal eestlinnad hävitsid hävitati ja teh-
ti maatasid juba tallimlaste eneste poolt, et
mitte neis anda peavarju ja lähenevise võima-
lusi vaenlastele.

Linna kodanikkond koostus gildidesse,
millel ^{tuuli} ~~oli~~ sageli alla rale kõuandjaks ja
taetajaks. Juba taani aja lõpus mainitakse
Kunsti ja Oluri gilde, mis kujunesid peami-
selt käsitööliste koondisteks. Suur gildiga
koostus kaupmeestest.

Linna kaubandus oli linna tähtsaimaks
tuluallikaks, siis mainisid seelast peamisi laenu-
ga. Tulud olid nii suured, et võidi kepsitalidest
võtta 10% reisu maksu. Linnaal olid suured ves-
iõigused: kaubanduse manapal mitmete kaupade
kohta, tollivabadus jm. Tolapoolne kaubandus siirdus
Pihreva ja Nõrgoradi; läände: Hollandi, Inglismaale ja

Hispaaniasse ning isegi Itaaliasse. Tallinn oli Vene
ja Euroopa kaubavahetuse vahesummas.

Ordinajal liidis Tallinnas peale enesõ-
gustatud sakslaste, väheste svenetiinaavlaste ja
kaubanduse otstarbul siinpeatuvate venelaste
endale peavarju ja ülalpidamist ka õige raskes-
ti eestlasi, kes olid siirdunud rikkasse kamba-
linna maalt. Võib olla kuulub neile elanik-
kannas ajuti isegi abieluline enamus. Nende
käes olid kõigepealt mu. „alamad“ või „unste-
mael“ ametid ja tugevamat füüsilist jõudu nõud-
vad elukutsed. Kuid neid ei pandunud ka
paremates käsitöölise tsunftides, ehk nagu mind
siin hiiuti, ametites. Mõningail erandjuhta-
mil näib neil õnnestuvat pääseda isegi suure
gildi liikmeks, kelle hulgaat nagu teame tead
täiendas oma koosseisu unste liikmete koop-
teerimise teel.

Arvatakse, et nagu teine all-linna käsitöö-
liste koosseis — Oleviste või Olavigild — koosnes
peamiselt eestlastest ja venelega väheavalaul
liitunud rootslastest. Ajuti või isegi alaliselt
oli eestlastel täieline ülikaal mindrikkude
(st. puukäaste hulgas, kes sadamas toimetaskid kan-
nu laevadelt maaile ja ^{gaasvõlli} ~~ameti~~), mätelmaavrite
(eriiliiki sadalaupade), õllendamjate, riviiraiduri-
te, liikumiskunde, vooormeeste, lihttööliste jne. hulga
hoolimata sellest kas need tsunftid ehk ametid nem-

husid Oleviste, kammuti vdi Teempea allaarja giloli: 9.

Pärisestlasi ja eesti keele oskajaid kahtame ka kohalikkuude dominiiklaste seas. Olevide klaastri viirikus, mis oli suurem kogu Tallinnas, peeti juba enne reformatšiooni jumalateenistusi eestlastele nende emakeeles, samuti jäi kirik eestlaste kasutaks ka pärast reformatšiooni remini põlvniseni 1534. aastal. Peale selle asutati 1476. a. Niguliste ja hiljem ka Oleviste ja Pühaavaimu viirikute juurde m., mis Hesaksa juhtustagaste koolid? Ksapiuskastuse järele kaostas Niguliste viirikud juhtustaga Simon Wanzacht eestlaste jaoks alamsaksa keelse katekismuse, mille Pühaavaimu viirikud õpetaja Jahan Kõll tõlknis eesti keelde. Seelikus esimene eestikeelse trükk tekuma 1535. a. Wittenbergis.

Vististi põlvnud lüüaklatud ordumeister. W. Plettenbergi kartus, kuni ta reformatšionisega. duse puhul hoiatus Tallinnas, et see ei saaks mitte sakslaste s. t. eestlaste võimusesse.

V Orduaegne kultuurielu Tallinnas.

Kõrgis orduaegsuis kultuurielu katusis Tallinnas väljendub see lääne-euroopalise lõbusa kultuurilimeana. Juba 14. sajandist lõpul ohiid tänuvad piigistatud; tänavavalgust tal ajal ei oiajatud, rima sda tänavatel siis juba kell 9 ^{äht} lõppel, illekamplused saletaja igasüks siis durs siis juba oma kogu. Kõrval-

uurid lüüskütsid peale linnaväesavate sulgemise
linna ja müüridel pidasid vahetäas linnaelaninud
ise vdi nende sulased. Olut neile paarsuuta ei takki-
nud, sest see olis neid vdi mud teha liiga valjures
vdi jälle liiga umiseks. Väravalt algas päeva-
töö üks väesavate avamisega. Turul ja selle ümb-
ruses ali' ehe kõige elavam; siin astsid elaninud
enesele tarvilikele toidainetel ümbuse taluninud
tulid siia oma primitiivse maakarimise saaduste-
ga, palju astjaid leidis turn sirval ~~kašvates~~ ja
lauade ääres. ^{Kaalumaja} ~~Kaalamaja~~ viidi kaup saadumast ja
ka maalt saadetuid produnkte, et neid kaaluda ja
siis edasi toimetada. Sealsamas käitis vaateki-
muse jõnge tähelepann kirjafegija kaagid. Tor-
vika ja puhkuskamisjame, mis käivitavad igal pool
batsille ja abaturvislike toitude ja asute müügi
keelavad, ei leidunud sel ajal, sest rahulduti
korranädalase puhkustamisega laupäeviti. Pika-
päeviti siirduti läbi puhaste tänavate nirkuse
sellepäeval seisid kõik tööd, välgel arvatud veta-
mine. Hiljem, 15. sajandil alul neid enam ei vaja-
tud, kui kaevuvoor uuevälgialil linna üles soati.
Taanustele olid avatud veinikeldrid, kõrtsid ja äll-
põgikahad. Võõras tema ja polnud, leidis ainult
varjupaiku lihtsamale taluvarsihile. Seiseseis-
tud võõrad peatusid oma tuttavate või ärisõprade
juures. Eriti kaupmehed käisid paljudes lüli,
sest mõõdukas sissepääs maksust võõrid nad suure

gilddi olengutest osa vatta, Õlle ja külmade taidudega kaasvõitlusi nimetati „põnnigobrunken“ nähtavasti maksis sissepääs üks penni auku.; neid peeti ajal, kui ei toimunud suuremaid pidustusi. Meelaladasiol praegusa aja klubile ja need peeti tähtsad järjekorras gildiliitude pealt ja alid seatud seltskondliksusele mängudega nagu male, triktrak, reegel ja üks sellist veeli erinev kumimäng (klot-spel) ja (pikentafel) piljondisarmade mäng. Tärin-gutemäng oli reedetud kasarmu mänguna. Sellised meelaladutused peeti õhtul kell 7 lõppema.

Kuigi kataliine riiki vaatamata esõõgustatud seisukorra tagajärjel ei saavutanud niingi mõju, süüski avaldas see üksik isikule mõju. Lõpeli lõbustuste võrs näha vältis riiki liikumist, paab ilulik lõbu oli aga riiki rupeest hõmmatavama või kajastus viimast. Selline oli teiste seas ka hingedepeiev 2. novembril, mida raad ja gildid vanasti igal aastal eraldi sõõmningutega pühikesid peale selle, kui oli peetud suurimate hingepalve. On alles veel vana aine raepidustustest Hingepäeval 1876; 6 margasest arvestati 4 marga vuh-nud veiniks ja ülejäänud summa ^(lagunus) kaudole, koma-dole, sedle, sibulaile, võile, leivale, mule, juustudele, päikeliitele, kiinikaldale ja õllevea sildile. Keegi riik-nuteglane omistas ka aastapeo suurele gildile maha. uano, see peeti lihavõtte ajal laulukõla gildim-uues. Vundadel oli siis ühine ülesanne ja seadus 1365. aas.

tast: Vennad peavad kerkema tuleks, et mõelda Jumala tahtele ja pühale ühistöösmisele ning kogu vabadust ära joama ja laulma: Kristus on ahistõusnud. Sellest on ka igal aastal kinnipidatud. Täädgil, millist raad võtis osa jäitgiiti tõrget tsermaniat. Sööningu lõppedes pidid juuresolijad tõusma püsti ja rääkima laulma: „Kristus on üles tõusnud kõikidest märturitest, seepärast peame kõik olema rääkijad, Jumal algu meile terviks, Rõõni elisem.“ Sellele järgnes tõeline pidu.

Ka peapiidustused peeti kõikide õpilaste ja mustapeade poollt eraldi ja nimelt ajal, kui lauasõit vakis jõulu ja vastlapäeva vahel. Hõulapiidustused algasid veidi enne jõule ja kestsid jaanuari alguseni. Vastlapäepidustused, selles täpselt nime neil polnud, peeti igal tahtes veebruarikuu. Need pidused ajal taimev mis suure õitoli kui ka mustapeade juuresolekul Tall, kuhu kutsuti ka raad ning küdaks; ning kus valiti erilisi esitajajaid. Peale nende leiatsid pidustuste ajal aset välised tantsud suure õitoli ja mustapeade majadest mõõda püüka võinud mõõda nemi tantsutisele ja sealt hiljem jälle tagasi. Seejuures tantsis seltskond, härrad ja daamid ning ka härrad kksi, naised ja võimuga tantsijate saatel ning-est ja jääl tantsijate juhtimisel. Sillal ajal valitati astutavad jahtipakuvad tantsu, viimane tule käis. Tule ka välis-tantsude juures, kuna aga oli keelatud sell ajal daame

venitadse", st. ~~muudatuse~~ tõsta. Ka pidustustel mõõdukas 10.
aeg lohusalt, muusika mängis, liimud vähegi ^{leid} ~~lehti~~
ning giidlikelbrüel olid lõunest keskääni aratud.

Briti härmiriknad olid mustapeadokla.
^{piduliku} gud. Muusikad tugevdati siia trummide abil,le,
nida löid uumad. Raugkärgus viidi ehitatud kum-
sed turule, need siia dabi ja iimbe. Deth' taurin-
jate poalt; kanti maske ja käre sarales karmuakt.
Samuti toimus ka vastlaspidustuste pulul; siie
pähitsesid uumad alul peale saansõitja pidulika-
ru tagasitulemist linna, nida nimetati uastla
sissetoomiseks. Olengute ja pidustuste lõppu täi-
tus hingemiss surmud uendade mälestuses. Pi-
dustustel jaodi enamasti aua tehtud elut, nida
enue peol pakumist oli mai'stud kitsamas selts-
konnas. Jaitu oli riitluses. Paanideballid
nõudsid suuremat kuhu. Korvaldajaks valitu-
tel loikus kogu korvaldus; ^{tänapä} ~~kolle~~ tasusid asavõtted
hiljem osavõtumaksu. Kuna aga tulid ette sa-
gedased pundujäägid, siis palumud see ametkoi-
gi armastatud. Alles 17. sajandil asendati need
pidustustega Toomapäeval 20. dets. ja ühele tualriik-
likul pihapäeval. Osavõtt neudest pidustustest
oli kohustuslik. Atimult mõjuvad vabandused va-
bastasid nüst, sest nad olid tähtsael uendade sõb-
ralisande suhute loomisil. Selle tõttu andi varamu-
setuile prii olengud. On arusaadav, et siin teemisiid
koos alkoholiiga ka anhaavumised, mille eust määra-
^{lõunade ja teemoliiga}

ti trahviti vastavalt teo raskusele rahas ja vahes. Ahtuldamatusest isikust nidele keldrisse, kus neile anti võimalus kommunikumi luku taga alles kairneneda. See karistus tainnus harva, sest seda peeti auriva vaks. Harilikult jäid sellised vahejuhtumid gildide amavaheliseks saladuseks.

Kevade alguse pidiulik tainstamine tainnus maiirahvi peal, mida peeti juba 14 saj. Viimased andmed sellisemelisest peost ulatuvad 16. saj. suure gildide korraldatuna. Kevadet, talve võitjat, kujutas maiirahvi, kes korraldab siis pidustusi, rüüamänge ning ilusaime daamidest ^{enusele} ~~amale~~ maiirahvinuaks valis, kellega ta jagas valitsust. Peale muistapade asutamist hakkas see neid pidustusi korraldama. Nii "mai ratsutamisiks" kogusid vähemalt 60 gildi. Venoda hobuseid ^{oma} vanema maja ette ja sõitisid siis maale; nendega koos ratsutasid ka muistapad. Seal valiti maiirahvi; ehitama sõitis ta süsteim-
firäigus linna, sellele järgus eelmise maiirahvi paalt korraldatud oleng ühes daamide balliga gildiruumes. Õhtul saatis seltskond vana maiirahvi muusikaga koju ja uus asus ~~ama~~ valitsenisele. Ta korraldas nelipühki pühapäeval suure peo vabes õhus vägaspool linna, sellele järgusid mitmed välgasõidud ratsa ning muud pidustused. Eriti hoolitses maiirahvi daamide eest, kes uelustand talle rongkäigu jaoks laternaide. Teatud välgasid val peale nelipühki tainnus ^{linnas} suur rongkäik,

nilled + wätsid osa maakrahw jaxõik liima gildelid ja ähkingud teatud kinollas järjekorras. Selleõhtuse peaga lõppsiid maakrahwipidustused selleks aastaks; need maarsid wäitlikandjale palju raha, kuid wabasid ta peakorraldaja (w. es) ametit.

Papagoide laskumist ehk papagoiipidu peeti Tallinnas 14 saj. alates kuni 16 saj. teise pooleni. Ammuga laskumisele amistati sõjaväelises ringkonnas sellel ajal suur + tähelepann ja see mõjusasri jatkearwalist asawõtte jahipidustusi st. Papagoide laskumine toimus enne nelipähi ning peeti eraldi suure gildi; mustapeade ja kumeti gildid panti. Laskukoht toimus m. „papagoiarias, suure kumawärawa es, kuhu asetati pikk wana, millele oli pandud niurdatud ja maalitud punst papagoi. Esimesena pidas selle peo suur gild, millele järgusid teised ähkingud. Muusika saatel tuli seltskonna rannakäik läinudlaastase riitidekuningaga eesotsas suure rahvahulga poollsaadituna kakale. Kes esinussena linnu wõrda otsast maha laskis, sai mureks punnigaks ja liikus rannakäiguga linna kaidus kapiitlas kõledast gildil kuulawat lindu, kuma ta es wäitpüss kanti. Järgius kumeti gilditöös ja daanide ball, kus anti kuningale kuma tiitarlaps peakuningamaks, sellega ta tahtis tahtsida. Peale selle sai ta ahiimaks koshelase ringi. Hiljem järgusid veel mitmed m. papagoielengad.

hulwaharjutuste hulka, millele amistati palju

pidulikokkust, kummasid suure gildi riivitellakond reha-
mängud: toorkamine ning ratsutamise ~~toorkamine~~ toorkamist
hused, kus võistlised teinutest hoiuste seljust taht-
sid olaga maha torgata, toimusid turniiridena.
Allaäms aastast 1407 andis mängudele rugli, mida
igakuks pidi täitma: väljakutsed ei tahtinud
olla, ja needal või pealehükkival viisil toimestatud.
Kogu need võistlused nii toimus turuplatsil ka riig-
ratsutamise, ratsutaja pidi mõõda oskustades kalme
nööri küttes arvut ringi läbi toorkama. Arvutamise
et needel mängudel toimusid ahistajateks
oleamid.

Linna kodanike ja maaadli pulmad, mis pe-
ti gilditubades olid väga suurejoonelised. Kõigil
gildipulmadel viibis külalisena raad. Sellist
annab ülevaate Kussari kroonika.

Kuna raad ise sageli võttis pidustust
osa, siis oli ta ka ise kahtatud pidustel korral-
dama. Tähtsamad külalised võeti vastu rae
poolt. Eriti suurejooneliselt toimus ordumeistri
vastuvõtt. Oana kambi kahaset põlesid sünnist
ri kõval kaks hiiglasuurt roheliseks värvitud
vahakirookit; orkister mängis; ja saarpartor käi-
evutati sel puhul ordumeistri mängijate poolt
Võumal ajal olid orkistriga kaasjõududel ka
uulnarrid, et sõõningut ^{annu} valjudega värtsitasid;
naidsaid linnaalt riiglipärasid rahakinne
lähul esines ajaviteks ka, kaotumister anna sellidega

nii nimetati sulleaegset linna koali rektorist ja tema 11.
alluvaid õpetajaid. Aedlastasid künäõdedeid, mida
tasuti jootrahaolega (traukgeld). Raamatunist võis lii-
da mitmeid arveid 15. ja 16. sajandil korraldatud pi-
dudest. Huke lombard, sinke, lüde, jämsud, kalu,
poal härğa ju. söödi mäsugustel puhandel; paku-
ti ka veel kiipsist, kaupvænne ja puuvilja. Rahel
ka paabulinn liika, mis kaunistati sullaga. Heame
kulus jõgedena. Ka mõned sõemised juhtunuid
audsid saele aõimaluse bankettide korraldamises.
Kui ordumaster vahel saatis oma armsat le linna-
isadele mainisi nagu pöötra- või meitssealika, siis pi-
di linna kassast tulema lisa ütlejäämid naeris le
puuretsemiseks. Kui saabus merelt veinis aadeti,
siis toimus selle maitsamine linna kuluole. Proovi-
pudeli või aumma tavatses kaupleja ise parakuda.
Kui need köide linna piire ütleaastamas siis mun-
tas seegi ^{hiljem} linnaale kuluraks sööminguks. Sellised
olengud olid aga ka saeliinmetele ainukisus taime,
linna oma ameti nad pidasid auamitika ja seega taime.

Ordumestrite vahetus põhjustas linnaleari-
nult väikese kulurid. Surunud meistrite peeti mälis-
tuspaalatatarnistus. Sel puhul helistatame igas mri-
kus ja klaastus kelli ning pannaakse riidukisse va-
kast hinge kiinilaid. Selline kulu oli umbes 5000.

Kuna õitsevas linnas luksuslikkus ka enam
ja enam maad võttis, siis seati sisse pulma ja rii-
tusekorrad. 14. sajandi lõpul või 15. alul tehtud pul-

makorraldus tuginev prundi vanemate varandusli-
kul seisundil. Kulmas, kus prunt saab 6-40 marga
kaasavara, võib alla 5 pruntpaari, 60 vaagentst. miks
120 inimesele neljatoikeline sein. Palmas kaasavara-
ga 20-40 margani võib olla ainult 20 vaagent ja 3
pruntpaari; 10-20 mk. 10 vaagent ja 2 pruntpaari. Kui
aga prundi kaasavara oli alla 10 marga, siis tehti
alla ainult liikne õhtusõnn. Keepulmade eel- ja jä-
relpidustusi ning prundinikke kitsendati. Järelpidat-
mis toimus laulatusele järgneval hommikul, tehti
runkaid kirinukäigul 6 muusikanti sarta ja laulus
20 vaagent tehti olla; vaesematel 4-2 muusikant
ja 6-4 vaagent; täiesti vaesed pidid muinema it-
ma muusikata kirikusse. Hiljem 1497 tegi raad-
me korraldusi: pidulikul kiriklikul rihtlus-
õhtul tehti prundi kodus alla seltskondlast-
sugakella 4-11. Pükapäeval kell 9 ~~tehti~~ pulmasõnnung
kirikusse sinna. Kell 5 võis alata pulmapidat-
gilokitubades, kus tehti tantsida ainult prundi-
pärge. Järelpulm oli keelatud. Usupuhkustis või
sellessegi pulmakorda kitsendus, keelati ka
rikklusõhtu pidamine. Kõrge ja prundi muinema-
ka püüati. Selliste ^{tekitatud} vaatanudate vahitres linnas
alati tõbe ja elurõõm ning luksuslike elu.

Riikuskorraldus oli tehtud piisimade de-
tailidega. Vanima raedlaami riikusest annab
meile pildi kaanavi kaccalmari: boudurikud
jark pika alusliiduga, siis kappu lüga varustatud

piiskade valtiisega mantel, mida kaalusist keetab kaus
4 kaunistine panna. Jalas teravaotsiga kingad. 16.
sajandil keelati panollad ja kuld. Brakaat peeti k
Naiste ehte vääratus ei tahtinud ületada 3 unna.
Naistel, kelle abikaasade varandus oli 500, 200 või
100 unna, tahtisid ehteid kauda vastavalt 4, 2 või 1
marga eest. Hilisem korraldus 1524. aastast keelas
pärliraasid, rikum kalliskividega ja kammistatud ka-
panitse. Kes valmistasid ~~enure~~ ^{enure} siidest kumblusid, taht-
viti. Meesriietus oli lihtne ja sarnane teiste kan-
saliinade omaga. Ülekumb, piirsiol, lai mantel,
pearaati või barettiiga.

Kambiste karmust tõendavad trahvid, kalla-
surma määrati abikaasa ja sugulas teadvõtmise
ning võumõrtsurmad ja küünemargad. Tulesini tujud,
võltsijad ja sissemurdfad liidest tulekonna. Kõrva
äratõikamisega või kaagile asetamisega karistati
kergetemaid vargusi; Vargistusega karistati jät-
jaid, abielumurdjaid ja muud väikema süüga süüd-
lasi. Naistele, kes teiste naiste ja ka meeste au
olid kaavanud, määrati eriline karistus: nad
panti kaalapiidli kivisse. Rahakaristused esm-
sid kergemate kaavamiste ja rehavigast^{suratamine}
pühul. Kaagile asetamine oli vahel vee-vee
vahel ka rõõvalkaristus. Ka mõrtsurmas võis
pääseda rahakaristusega, kehtal ~~amustus~~ ^{amustus} tuge-
tu amastega kannu leppida; seda aga ei kasutatud,
vaid tapjad piirdusid põgeneda ja selle õnnestumised

kummutati nad lindpriins. K. sajandini rehtisul
seadus et nad võisid ordumeistri läbi vahansaa-
da, kui nad end kahtu alla annavad, kelles
linna pira rääziga kätest ihetuse järel seadus.

Tallinna kaalidest keskajal on meil vähe
andmeid. Toomkaal tähtsas endiselt edasi ja min-
dis säilitada ainsa õppeasutuse privilegieritud
seisukahita kagu linnas. Sün õpetati ühes grupis
grammatikat, retorikat, poeetikat; teises: mate-
maatikat, geometriat, aruuskat ja astronoomiat.
Domiiniklaste keelatud klastriksaal tegi talle
ajutu (a. 1365; 1424) suurst konkurentsi. Kuigi
toomkapitlil 1413 a. suurt nurja oyada kavat-
setud sarsa legemisi- ja kirjutamisi, oli asustamist
õnnestus linnal domiiniklaste kaasabil siiski saada
paavst Martin V-lt 1424. aasta kaalide ava-
museks linna kirikute juurde. Ja niisid asuda-
tigi 1424 ja 1432 a. vahel Oleviste kiriku juurde esi-
mene linna kool poisilastele. See sai hiljem „Suure
linna kooli“ nimetuse ja muudeti reformatiivoni
järel 1528. a. ajakohaselt ümber ladekateerikola-
kaaliks, mille asemele allis 1805. a. asus kreiskool.
Tütarlapsed said keskajal õpetust kohalikust mu-
nack klastis, mis reformatiivoni tagajärjel
1543. a. päriselt muudeti tütarlaste kasvatus-
õppeasutiks. Oleviste kiriku juurde asutatud lin-
na kooli juhatajat nimetati rektoriks, kelle aida-
söl õpetajad. Palka neile ei makstud ja seetõttu

rad püüdsidki lüüda kõrwalteemustust näidendite 12.
eritamisega mõudel wõi wärrsile walmistamisega.
Viis oli ka Tallinna pedagoagika peatöös ja rati-
onaalse õppemataoli pinnalusil õpiti wähe. Õppeka-
rast pole midagi teada. Oleviste koolis tahetiigi
wähemalt õpetada lugemist ja kirjutamist saksa ja
ladina keeles, sellele lisandus kirikulaulukõppe-
tus. Juba sel ajal wõimusiid ka erastumist. Ku-
pukustus soodustas ladina keele õpetamist Tallinna
koolides. Kawaatus awada õigulisite kirikujuurde
ladina kool, jäi seisma, selle asemel rähkutati
Oleviste kooli juures enam ladina kool. Sellest
lõdne ühe koolijuhataja 1544. a. kirjast superin-
tendentide: sejärel õpetati kõigis klassides
usuõpetust ja kirikulaulu; peale selle õpetati esim-
sele klassile saksa keele lugemist ja kirjutamist.
II klassis õpiti grammatikat Donat järel, luto
Distichon oli talgitud saksa keele ja wäikesist
ladinakule raamatust õpiti ümberand lunnolpähe.
III klassis tegildi grammatika, Alalindika ja ritaorika-
ga; desapi walmi talgiti saksa keele; Donat ja Al-
lauehtori järel õpiti grammatikat ning laci-
ette humanist Erasmus kambiõpetust. Kõndeli
ladina keelt. Õppetöö kestis kella 6-7st ütus lõdne
wakaajaga kuni 16-ni.

Gluliku muusisikat esitati pedudel mängija-
te poolt. Harjataki ainult mõudel esinekus. Hil-
jem maachustati rae poolt puhupillmaa. Selli-

Seeid määrigiad esimesel gildipäeval, kuna mustapea-
le pool 2 venda loiid tammne ringmängi'di viin-
lit vödi gitarre. 15. saj. maadustati raskesell
3-4 flöödimängijast ja 2 trampelhistist.

Sama nõrk kui muusika oli ka hulu-
muus. Sellega seistv kirjandusest on andmeid säi-
lunud linnaarhiivist. Vennalväärse leidub suun-
gilde ja mustapeade raamatutes, neistasa väeti-
hiljem tarvitusele isegi nõõtekeradena. Hertsog-
meister leidis tarva kasutamist, viimastoli
sagidasime saarusnime. See paeside surisumte
sõdade ajal järgul hoopis välgia.

See alane ^{sin} mäene, et sünn on kokkuvõte Tallinna
õitseajast, tema parematist ring halvematist
järedest, kuid üldiselt pole sünn mingid täen-
diid, vanast heast ajast.

Kasutatud materjal:

Notbeck ja Okenmann Geschichte und Kunst-
denkmäler der Stadt Reval

Puuts ja Kunkman Tallinn, ajalooline ja
kunstiajalooline juht.

Prants Tuhandi aastane Tallinn